

ZAMONAVIY XITOIY TILIDA FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING SEMANTIK VA PRAGMATIK XUSUSIYATLARI

<https://doi.org/10.70728/phil.v05.i04.115>

Altayeva Aziza Dadxabekovna
vision.discovery@yandex.com
“VISION DISCOVERY” MCHJ

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy xitoy tilida frazeologik birliklarning semantik va pragmatik xususiyatlari kompleks tahlil qilinadi. Tadqiqot frazeologik birliklarning ma’no strukturasi, komponentlarning o‘zaro munosabati, madaniy konnotatsiyalar va nutqiy vaziyatlardagi funksional qo‘llanishini o‘rganishga qaratilgan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, xitoy frazeologik birliklari semantik jihatdan ko‘p qatlamli, madaniy-tarixiy kontekstga bog‘liq bo‘lib, zamonaviy nutqda yangi pragmatik funksiyalarni egallaydi. Maqola xitoy tilining frazeologik tizimini o‘rganishda semantik va pragmatik yondashuvlarning integrasiyasini ta’kidlaydi.

Kalit so‘zlar: frazeologik birliklar, xitoy tili, semantika, pragmatika, chengyu, madaniy konnotatsiya, nutqiy vaziyat, frazeologik ma’no, lingvokulturologiya

SEMANTIC AND PRAGMATIC PROPERTIES OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN MODERN CHINESE

Altayeva Aziza Dadkhabekovna
vision.discovery@yandex.com
“VISION DISCOVERY” LLC

Abstract: This article presents a comprehensive analysis of the semantic and pragmatic features of phraseological units in contemporary Chinese language. The research focuses on examining the semantic structure of phraseological units, the interrelation of components, cultural connotations, and functional usage in speech situations. The results demonstrate that Chinese phraseological units are semantically multi-layered, dependent on cultural-historical context, and acquire new pragmatic functions in modern discourse. The article emphasizes the integration of semantic and pragmatic approaches in studying the phraseological system of the Chinese language.

Keywords: phraseological units, Chinese language, semantics, pragmatics, chengyu, cultural connotation, speech situation, phraseological meaning, linguoculturology

KIRISH

Frazeologiya tilshunoslikning muhim bo'limlaridan biri sifatida til birliklarining semantik va funksional xususiyatlarini o'rganadi. Zamonaviy xitoy tili o'zining boy frazeologik tizimi bilan ajralib turadi va bu birliklar nafaqat tilning leksik boyligini, balki xitoy xalqining madaniy, tarixiy va falsafiy merosini aks ettiradi [1]. Frazeologik birliklar - bu barqaror, qayta tiklanmaydigan, semantik yaxlitlikka ega bo'lgan so'z birikmalari bo'lib, ularning umumiy ma'nosi komponentlarning ma'nolaridan to'liq chiqarilmaydi [2]. Xitoy tilida frazeologik birliklar juda ko'p turli shakllarda namoyon bo'ladi: chengyu (成语), yanyu (谚语), xiehouyu (歇后语), guanyongyu (惯用语) va boshqalar. Bu birliklarning har biri o'ziga xos semantik va pragmatik xususiyatlarga ega. Zamonaviy tilshunoslikda frazeologik birliklarni o'rganishda ikki asosiy yondashuv - semantik va pragmatik tahlil - alohida ahamiyatga ega. Semantik tahlil frazeologizmning ichki ma'no strukturasi, uning komponentlarining o'zaro munosabatini, ma'no ko'chishlarini va metaforik asoslarini o'rganadi [3]. Pragmatik tahlil esa frazeologik birliklarning nutqiy vaziyatlardagi qo'llanishini, kommunikativ funksiyalarini, kontekstga bog'liqligini va muloqot ishtirokchilari o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solishdagi rolini tekshiradi [4]. Xitoy tilining frazeologik tizimi o'zining uzoq tarixiy rivojlanishi va madaniy o'ziga xosligiga qaramay, zamonaviy kommunikativ sharoitlarda yangi pragmatik funksiyalar va qo'llanish doiralarini egallaydi.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqot davomida tavsifiy-tahliliy metod, strukturaviy-semantik tahlil va pragmatik yondashuv qo'llanildi. Asosiy ma'lumot manbasi sifatida xitoy va xalqaro tilshunoslik adabiyotlari, frazeologiya nazariyasiga oid ilmiy ishlar, xitoy frazeologik lug'atlari va zamonaviy xitoy tilining korpus ma'lumotlari xizmat qildi. Adabiyotlar tahlili xitoy va xorijiy tadqiqotchilarning frazeologik birliklar semantikasi va pragmatikasiga oid ishlarini sistematik ko'rib chiqishni o'z ichiga oldi. Frazeologik birliklarning semantik xususiyatlarini o'rganishda V.V. Vinogradovning frazeologik birliklar tasnifi muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi [5]. Vinogradov frazeologik birliklarni semantik yaxlitlik darajasiga qarab uch guruhga ajratadi: frazeologik birikma, frazeologik birlik va frazeologik qotishma. Xitoy tilshunoslari, jumladan Ma Guofan va boshqalar, bu tasnifni xitoy frazeologik materialiga tatbiq etib, xitoy frazeologizmlarining o'ziga xos semantik strukturasi aniqlashgan [1].

Xitoy frazeologik birliklarining eng keng tarqalgan turi - chengyu - odatda to'rt ieroglifdan iborat bo'lib, klassik adabiyot, tarixiy voqealar yoki xalq donishmandligidan kelib chiqqan. Chengyularning semantik xususiyatlari ularning tarixiy-madaniy konteksti bilan chambarchas bog'liq [6]. Masalan, "画蛇添足" (huà shé tiān zú - ilonga oyoq qo'shish) frazeologizmi ortiqcha harakat va keraksiz

qo'shimchalarni anglatadi, uning semantik asosi tarixiy hikoyaga bog'liq. Frazeologik birliklarning ma'no strukturasini tahlil qilishda metafora va metonimiya kabi ma'no ko'chishi mexanizmlari muhim rol o'ynaydi. Xitoy frazeologizmlarida metaforik asnoslar juda keng tarqalgan bo'lib, abstrakt tushunchalar konkret obrazlar orqali ifodalanadi [2]. Pragmatik jihatdan frazeologik birliklar nutqda turli funksiyalarni bajaradi: ekspressivlik, baholanganlik, stilistik bo'yoqlanganlik va madaniy ma'nolarni yetkazish. Zhao Kai va boshqa tadqiqotchilar frazeologik birliklarning zamonaviy xitoy nutqidagi pragmatik funksiyalarini o'rganib, ularning formal va norasmiy kommunikasiyada, yozma va og'zaki nutqda farqli qo'llanishini aniqlashgan [7].

Frazeologik birliklarning pragmatik xususiyatlari nutq vaziyati, muloqot ishtirokchilarining ijtimoiy maqomi, kommunikativ maqsad va madaniy kontekstga bog'liq. Zamonaviy xitoy tilida frazeologik birliklar nafaqat an'anaviy ma'nolarida, balki yangi kontekstlarda ham qo'llanila boshladi. Internet kommunikasiyasi va zamonaviy ommaviy axborot vositalari frazeologizmlarning qo'llanish doirasini kengaytirib, yangi pragmatik funksiyalarni shakllantirmoqda [8]. Ba'zi frazeologik birliklar ironik, hazil yoki tanqidiy ma'nolar kasb etib, asl semantik ma'nosidan uzoqlashmoqda. Frazeologik birliklarning semantik va pragmatik xususiyatlarini o'rganishda lingvokulturologik yondashuv alohida ahamiyatga ega. Xitoy frazeologizmlari xitoy madaniyatining asosiy qiymatlari, falsafiy qarashlar va estetik ideallarini aks ettiradi [3]. Konfutsiychilik, daosizm va buddizm kabi falsafiy ta'limotlar xitoy frazeologik tizimining shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatgan. Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, frazeologik birliklarning semantik va pragmatik xususiyatlarini to'liq tushunish uchun tilshunoslik, madaniyatshunoslik va kognitiv fanlarning integratsiyasi zarur [4].

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Adabiyotlar tahlili asosida zamonaviy xitoy tilida frazeologik birliklarning bir qator muhim semantik va pragmatik xususiyatlari aniqlandi. Birinchidan, xitoy frazeologik birliklari semantik jihatdan ko'p qatlamli tuzilishga ega bo'lib, ularning ma'nosi ikki darajada - literal va frazeologik - mavjud. Literal ma'no frazeologizmni tashkil etuvchi so'zlarning birlamchi ma'nolaridan kelib chiqadi, frazeologik ma'no esa butun birlikning semantik yaxlitligini ifodalaydi. Masalan, "井底之蛙" (jǐng dǐ zhī wā - quduq tubidagi qurbaqa) frazeologizmining literal ma'nosi quduq ichida yashovchi qurbaqani anglatadi, frazeologik ma'nosi tor dunyoqarashga ega, kichik tajribali odamni bildiradi. Bu ikki daraja o'rtasidagi semantik munosabatlar frazeologizmning obrazlilikini va ekspressivligini ta'minlaydi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, xitoy frazeologizmlarining aksariyati metaforik yoki metonimik asnosga ega bo'lib, abstrakt tushunchalar konkret, vizual obrazlar orqali ifodalanadi. Bu

xususiyat xitoy tilining umumiy tipologik xususiyatlariga mos keladi va xitoy tafakkurining obrazlilikka moyilligini aks ettiradi [9].

Ikkinchidan, xitoy frazeologik birliklarining semantik motivatsiyasi ko'pincha tarixiy voqealar, adabiy asarlar, xalq hikoyalari va falsafiy ta'limotlar bilan bog'liq. Chengyu kategoriyasiga mansub frazeologizmlarning katta qismi klassik xitoy adabiyotidan, jumladan "Shijing" (诗经), "Lunyu" (论语), "Zhuangzi" (庄子) kabi asarlardan kelib chiqqan. Bu frazeologizmlarning semantik tuzilishini tushunish uchun ularning kelib chiqishi va tarixiy kontekstini bilish zarur. Masalan, "杯弓蛇影" (bēi gōng shé yǐng - kosadagi kamon soyasi ilon kabi) frazeologizmi asossiz qo'rquv va shubhalarni anglatadi va bu ma'no tarixiy hikoyaga asoslanadi. Bunday frazeologizmlar nafaqat lingvistik, balki madaniy bilimlarni ham talab qiladi, bu ularning semantik murakkabligini oshiradi. Uchinchidan, zamonaviy xitoy tilida frazeologik birliklarning pragmatik qo'llanishi nutq vaziyati va kommunikativ kontekstga kuchli bog'liq. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bir xil frazeologizm turli kontekstlarda turli pragmatik funksiyalarni bajarishi mumkin: nasihat berish, tanqid qilish, ma'qullash, ironiya qilish, ta'kidlash va boshqalar. Frazeologizmlarning pragmatik moslashuvchanligi ularning zamonaviy nutqdagi keng qo'llanishini tushuntiradi [10].

Rasmiy nutqda frazeologik birliklar ko'pincha matnning stilistik darajasini oshirish, fikrni ta'sirchanroq yetkazish va ma'lum madaniy yoki ijtimoiy bilimlarni namoyish etish uchun ishlatiladi. Norasmiy muloqotda esa frazeologizmlar ekspressivlik, hazillik yoki ironiya yaratish uchun xizmat qiladi. To'rtinchidan, zamonaviy kommunikativ sharoitlar, ayniqsa internet va ijtimoiy tarmoqlar, xitoy frazeologizmlarining pragmatik funksiyalarini o'zgartirmoqda. Ba'zi an'anaviy frazeologik birliklar yangi, hatto zid ma'nolarni kasb etmoqda. Masalan, ba'zi chengyular zamonaviy yoshlar tili va internet-memlarida original ma'nosidan farqli kontekstlarda qo'llaniladi. Bu hodisa frazeologik birliklarning tirik, dinamik til hodisasi ekanligini va zamonaviy madaniy o'zgarishlarga moslashish qobiliyatini ko'rsatadi. Beshinchidan, xitoy frazeologizmlarining semantik va pragmatik xususiyatlarini taqqoslash shuni ko'rsatadiki, semantik barqarorlik va pragmatik moslashuvchanlik o'rtasida dialektik munosabat mavjud.

Frazeologizmning asosiy semantik ma'nosi tarixiy jihatdan barqaror bo'lsa-da, uning pragmatik qo'llanishi zamonaviy ijtimoiy-madaniy sharoitlarga muvofiq o'zgarib boradi. Bu xususiyat frazeologik birliklarning zamonaviy tilning faol qismi bo'lib qolishini va yangi avlodlar tomonidan qabul qilinishini ta'minlaydi. Oltinchidan, xitoy frazeologizmlarining ko'pchiligi madaniy-milliy o'ziga xoslikka ega bo'lib, ularni boshqa tillarga tarjima qilish murakkab muammo hisoblanadi. Frazeologizmlarning semantik tuzilishi xitoy madaniyatining asosiy kontseptlari va

qadriyatlari bilan chambarchas bog'liq bo'lganligi sababli, ularning ekvivalentini boshqa tillarda topish ko'pincha mumkin emas. Bu xususiyat xitoy tilini chet tili sifatida o'rganishda va til o'rtasidagi muloqotda qiyinchiliklar tug'diradi, ammo ayni vaqtda xitoy frazeologik birliklarining noyobligini va madaniy qiymatini ta'kidlaydi.

XULOSA

Tadqiqot natijalariga ko'ra, zamonaviy xitoy tilida frazeologik birliklar murakkab semantik va pragmatik xususiyatlarga ega linguomadaniy hodisalar hisoblanadi. Semantik jihatdan xitoy frazeologizmlari ko'p qatlamli ma'no strukturasiga ega bo'lib, literal va frazeologik ma'nolar o'rtasidagi munosabatlar asosida obrazlilik va ekspressivlik hosil bo'ladi. Frazeologik birliklarning semantik motivatsiyasi ko'pincha tarixiy-madaniy kontekst, klassik adabiyot va xalq donoligiga asoslangan bo'lib, bu ularning ma'nosini chuqurlashtiradi va madaniy qadriyatlarni yetkazadi. Pragmatik jihatdan xitoy frazeologizmlari nutq vaziyatiga, kommunikativ maqsadga va madaniy kontekstga bog'liq holda turli funksiyalarni bajaradi: ta'kidlash, baholash, tanqid qilish, nasihat berish va boshqalar. Zamonaviy kommunikativ sharoitlar, ayniqsa raqamli muloqot, frazeologik birliklarning qo'llanish doirasini kengaytirib, yangi pragmatik funksiyalarni shakllantirmoqda. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, xitoy frazeologik birliklarini to'liq tushunish uchun semantik va pragmatik yondashuvlarning integratsiyasi hamda lingvistik va madaniy bilimlarning birlashuvi zarur. Frazeologik birliklar zamonaviy xitoy tilining muhim qismi sifatida til tizimining boyligini, madaniy merosning davomiyligini va tilning dinamik rivojlanishini aks ettiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ma Guofan. Xitoy frazeologiyasi nazariyasi va taraqqiyoti. Pekin: Til va adabiyot nashriyoti, 2015. 368 b.
2. Kunin A.V. Frazeologiya nazariyasi asoslari. Moskva: URSS, 2016. 312 b.
3. Телия В.Н. Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва: Языки русской культуры, 1996. 288 с.
4. Molina L., Hurtado Albir A. Translation Techniques Revisited: A Dynamic and Functionalist Approach // Meta: Translators' Journal. 2002. Vol. 47, №4. P. 498-512.
5. Vinogradov V.V. Frazeologiya nazariyasiga doir // Rus tili tarixi. Moskva, 1977. 312 b.
6. Liu Danqing. Xitoy chengyularining madaniy semantikasi. Shanghai: Shanghai ta'lim nashriyoti, 2018. 256 b.
7. Zhao Kai, Wang Ming. Zamonaviy xitoy tilida frazeologik birliklarning pragmatik funksiyalari // Xitoy tilshunosligi jurnali. 2020. №3. B. 45-58.

8. Zhang Wei. Internet muhitida xitoy frazeologizmlarining evolyutsiyasi // Zamonaviy lingvistika tadqiqotlari. 2021. Vol. 15, №2. B. 112-125.
9. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago: University of Chicago Press, 2003. 276 p.
10. Yule G. Pragmatics. Oxford: Oxford University Press, 1996. 138 p.